

котрий буквально **зобов'язаний шанувати вітчизняних «авторитетів минулого»**, бачачи й «позитивні та тривкі прикмети» їх ідеалів, а не тільки «хиби і прогалини» в них.

Тож невтямки, для чого Д. Донцову потрібно було ставати постійним «гальванізатором трупа» молодого Каменяра, змальовуючи його абрис як буцімто полум'яного «соціаліста»? Можливо, аби його, на відміну від советських пропагандистів, ще глибше «закопати»? Але І. Франко вже сам його начебто «добив» і давно «поховав»? Тож його вчинок та праці були найкращою агітацією проти доктрини російського більшовизму, чим мали вповні скористатися **адепти націоналістичних ідей**, зокрема, на сторінках «Літературно-наукового вісника».

Та попри те, вже навіть після Другої світової війни Д. Донцов переконував, що від кінця XVIII століття, коли настав упадок державності, українська політично-національна думка пішла «двома шляхами». Так, «**одні**» (І. Котляревський, Т. Шевченко, Олена Пчілка, Леся Українка, поети-«вісниківці») «зберегли й передали нащадкам героїчний світогляд, як заповіт, як смолоскип колись запаленого вогню». Натомість «**другі** – Драгоманів, демо-соціалізм 19-го віку, пішли широкою дорогою угодовства, наївної віри в пацифізм, в еволюцію, в порозуміння з ворогом, дорогою відрази до всякої боротьби, до героїзму, дорогою крутіства і дрібної буденної праці “малої людини” з філософією гелота». Що більше, далі Д. Донцов запевняв, що «між цими двома таборами вічно точилася боротьба, між ними є **провалля**, якого нічим не засипати», «між людьми такого протилежного духу порозуміння немає і не може бути» [9, с. 104].

Дмитро Донцов буцімто не згадував прізвища І. Франка серед представників отих двох непримирених «таборів» усередині української нації. Але з контексту низки його публіцистичних писань цілком зрозуміло, що автор «Мойсея» належить до того другого «табору», зокрема й отих «драгоманівців», «демо-соціалістів», «угодовців», «крутіїв» та інших «грішників». Урешті, орієнтовно в той же час Д. Донцов запевняв, що І. Франко в перший період творчості дав «певне, сформульоване, уйняте в поняття і гасла, окреме “вірую”», що також було й «“вірую” його доби, спрямоване переважно в бік **соціалізму, гарячочервоного, просто червоного** чи тільки рожевого». Д. Донцов переконував, що саме «цею барвою в ті часи були закрашені всі майже ідеї і течії, що рвалися наверх по революції 1848 р., яка з Парижа обійшла майже всю Європу і, по скасуванню кріпацтва в австрійській імперії, а 15 літ потім у російській, породила перші революційні рухи на сході Європи». Д. Донцов навіть авторитетно запевняв, що «брав у них участь і Франко, **сидів тричі в тюрмі**, і відразу попав у конфлікт не тільки з існуючим політично-соціальним ладом, а й з власною суспільністю, для якої став **проявою, зачумленим, юридичним або “дурним оригіналом”**, як сказав би Шевченко» [8, с. 67–68]. А нижче публіцист додав, що «над цією, нібито новою, соціалістичною правдою, вже тоді було видно велетенську тінь **грядучої большевицької Росії**, яка всі ці гасла, з **таким захопленням виписувані тодішнім Франком**, – **кривавими** буквами вималювала на своїм **червоному стягу**» [8, с. 78].

Оте хибне «вірую», на думку Д. Донцова, й породило «душевний конфлікт» не тільки І. Франка та його сучасників, а й покоління українських письменників 1930-х років, що перебувало «під диктатурою московського молота і серпа». Д. Донцов

ПУБЛІКАЦІЇ

УДК: 821.161.2-6.09 Франко І.: 929.5 Шашкевичі (093.3)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2018.83.2177>

З ІСТОРІЇ ФРАНКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ДОКУМЕНТІВ РОДИНИ ШАШКЕВИЧІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТІВ ТЕРЕСИ НЕСТОРОВИЧ ДО ІВАНА ФРАНКА)

Яким ГОРАК

*Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка,
вул. І. Франка 150–152, Львів, Україна, 79049,
e-mail: yakym.horak@gmail.com*

Розкрито взаємини Івана Франка з Тересою Несторович з Перемишля – внучкою політичного і церковного діяча Григорія Шашкевича. Завдяки контактам з нащадком Шашкевичевої родини, І. Франкові вдалося опублікувати в журналі «Житє і слово» низку листів Маркіяна і Григорія Шашкевичів. Поза спілкуванням довкола публікації матеріалів родини Шашкевичів, Т. Несторович виявляла інтерес та симпатію до письменницької та публіцистичної праці письменника. Взаємини І. Франка і Т. Несторович, які віддзеркалюють збережені листи перемишльської діячки до письменника, були короткотривалими через їхні політичні переконання. Вперше у науковий обіг введено тексти листів Т. Несторович до письменника з долученням до них науковим апаратом.

Ключові слова: Маркіян Шашкевич, Григорій Шашкевич, Тереса Несторович, журнал «Житє і слово», Перемишль, товариство «Зоря», москвофільство, «Матеріали і уваги до історії австро-руського відродження 1772–1848», «Дещо про себе самого».

Тереса Михайлівна Несторович (з дому Шашкевич) – постать з широкого кола знайомих Івана Франка, яка цілком залишилася поза увагою франкознавців. У п'ятдесятитомному зібранні творів письменника її прізвище не фігурує через те, що до видання не потрапили три публікації з журналу «Житє і слово» – Франкові передмови до публікацій матеріалів від Несторовичевої, де її згадано. Цей недолік частково зліквідовано у додатковому, 54-му томі, де передруковано дві з них. У коментарях наукового апарату до згаданих публікацій, персоналію Т. Несторович не прокоментовано.

Тереса Несторович належала до родини Маркіяна Шашкевича і доводиться внучкою

двоюрідного брата Галицького Будителя – громадсько-політичного і церковного діяча, греко-католицького священика, посла до австрійського парламенту, радника при австрійському Міністерстві освіти та ректора Греко-Католицької семінарії у Відні Григорія Шашкевича (1809–1883). Однак і в шашкевичезнавчих працях справа обмежується лише принагідними згадками про неї – найчастіше – у дослідженнях родоводу Маркіяна Шашкевича, які провів Роман Горак у есе «У сутінках» та окреміш науковій статті «Шашкевичі (До питання родоводу о. Маркіяна Шашкевича)». У першому з них він написав: «Син Григорія Шашкевича був старостою у Пільзені, а дочка заміж за *Нероновичем*. Саме *Тереза Неронович* і передала Науковому товариству імені Шевченка ряд паперів, що залишилися по Маркіяну Шашкевичу, зокрема його лист до брата Антона» [3, с. 235. – Курсивом моє. – Я. Г.]. Сказане безпосередньо стосується частини проблематики листів Т. Несторовичевої до І. Франка, хоча про них не згадують. Детальніші інформації про їх авторку, яку дослідник помилково називав «Неронович», теж відсутні. У другій публікації Т. Несторович зафіксована у родовідному дереві Шашкевичів, а її чоловік і донька подані як «Несторович». У краєзнавчому дослідженні «Закувала зозуленька ой під Черленицев» Ярослав Гнатів (Николович), розглядаючи у монографічних нарисах парохів села Черлениця, окремим підрозділом висвітлив діяльність о. Григорія Шашкевича, який душпастирював на цій парохії впродовж 1831–1835 років. У зв'язку з цим він у повному обсязі передрукував [13, с. 88–95; 96–103] Франкові публікації у «Житі і Слові» з матеріалів Т. Несторович, хоча про неї саму не говорив нічого.

В архіві Івана Франка збереглося 9 листів Тереси Несторович до письменника. З них лише три мають позначене авторкою датування. Орієнтовне за деталями змісту датування решти листів переконує, що загалом їх епістолярний діалог охоплює лише один, винятково тяжкий і етапний рік Франкової біографії – від кінця червня 1896 до середини червня 1897 року.

Знайти біографічні відомості про Т. Несторович не вдалося. Її листи до І. Франка та скупі хронікальні повідомлення преси свідчать, що вона була приблизно ровесницею письменника. Життя її минало в заможній атмосфері: батько її був старостою у Пільзені (нині Пльзень у Чехії), чоловік – Юліан Матвійович Несторович (1850–1910) був надвірним радником, директором фінансового округу у Перемишлі, меценатом. Заможність і влаштованість життя давали їй можливість брати участь у товариському житті Перемишля. Вона входила до Перемишльського осередку «Общества ім. М. Качковського». Як членкиня «Товариства руських Женщин» у Перемишлі, брала участь у різних заходах цього товариства: організувала 11 липня 1896 року фестини з фантовою лотереєю, дохід від якої йшов на побільшення фондів товариства і допомогу бідним учням шкіл [1, с. 1; 16, с. 2]. Про цей захід читаємо: «Зате попри жертволюбности публики найбільше належить ся признає комітетові устроюючому фестин, а в першій лінії енергійній голові комітету п-ні совітниковій Несторовичеві, котра з цілим жаром молодечої своєї душі віддала ся тому патріотичному ділу і не щадила ні труду, ні грошей, щоби лиш діло повести як найкрасше» [7, с. 1]. Товариство влаштовувало також аматорські театральні вистави: так, 8 грудня 1896 року відбулася вистава комедії Г. Григорієвича «На добродійні ціли» [14, с. 3].

Тереса Несторович долучилася також до відновлення 1897 року у Перемишлі філії львівського ремісничого товариства «Зоря». Роль цього товариства у суспільному житті тогочасної Перемишльщини оцінювалася дуже високо: «Відродження товариства ремісничого – читаємо в дописі “Діла” – річ дуже великої ваги. В Перемишлі більшість робітників Русини, та життя руського між ними мало. Старші віком навикли вже до спокійного життя, кусень хліба для них – єдине змаганє; знов же молодіж надто сильно повірила в багату на слова програму соціальних демократів. [...] На ремісників наших ми числимо дуже і дуже, они то – сей стан середний – мають бути одною з найважливіших пружин економічного нашого піднесення народного, тому і одного тільки хочемо, щоби звязь, найсильніша звязь єдності національної не погасла в них. Для того вся інтелігенція наша повинна всіми силами підпирати рух Зорян. На бік особисті непорозуміння і фартушкові політика! Тут іде о річ великої ваги, и гадаю, що провідники цілого руху перемиського се порозуміють...» [10, с. 3]. У перших тижнях травня відбулося посвячення товариства, про що інформацію дав «Галичанин»: «Общество русских рукодельниковъ в Перемышли развивается весьма успешно. Несмотря на то, что оно есть наймолодшее из русских Обществ, оно дает доказательства своей жизненности. Комната Общества находится при помещении “Союза”, и по неделям же и праздникам члены обох Обществ собираются в пространных комнатах “Союза”. В прошлую неделю состоялось в “Зори” общее “священное”, причем д-р Н. И. Антонец прочитал поучительную лекцию, один из членов декламовал, а г. І. Я. Луцик произнес воодушевляющую речь. Хоры и игра на инструментах выполнили остальную часть программы к общему удовольствию. Хозяином “Союза” и душою “Зори” есть судья г. С[еверин] Черлюнкаевич, основатель обох Обществ» [15, с. 3]. 16 травня 1897 року відбулося посвячення прапора товариства. Освячення проводив у Перемишльському кафедральному соборі владика Перемиський Костянтин Чехович, який «вбив перший гвізд золотий в прапор». Потім прапор винесли у приміщення товариства і тут промову сказав М. Антонец, читалися вітальні телеграми в тім числі від Т. Окуневського, Р. Яросевича, Д. Танякевича. При столі «тости розпочав оден член “Зорі”» промовою, в котрій підніс заслугу пані Т. Несторовичевої (жени радника фінансової дирекції), котра своїм коштом справила прапор для “Зорі» [20, с. 3].

Час і обставини знайомства І. Франка з Т. Несторович невідомі. Припускаємо, воно відбулося на початку – в середині 90-х років XIX століття, однак свідчень про їхні особисті зустрічі нема. Знайомству сприяв інтерес письменника до подій «весни народів» 1848 року чільних діячів часу українського відродження в Галичині. Серед збережених у Т. Несторович родинних документів його увагу привернули лист М. Шашкевича до брата Антона і листи о. Григорія Шашкевича. Лист Маркіяна до брата був уперше опублікований у 22 номері журналу «Зоря» 1893 року у рубриці «Записки, вістки і замітки». Публікація з’явилася серед низки матеріалів журналу, присвячених М. Шашкевичу з нагоди перенесення тлінних останків Галицького Будителя з Новосілок на Личаківський цвинтар до Львова. Повний текст листа польською мовою попереджений таким вступним реченням не вказаного автора публікації: «Пані Тереса з Шашкевичів Несторовичева з Перемишля, внука покійного крилошанина Шашкевича

має оден лист Маркіяна Шашкевича [писаний по польськи] до брата Антона, котрий отсе по скопюванню подаємо в повній основі» [9, с. 442]. В кінці польського тексту листа автором публікації додана заувага, що лист «без підпису і без дати». За твердженням М. Шалати, публікація належала І. Франкові [31, с. 506] – отже, в той час письменник або вже мав бути знайомий з Т. Несторович, або тоді мало відбутися їхнє безпосереднє чи опосередковане знайомство. Однак про контакти між ними впродовж 1893 – першої половини 1896 років нема жодної інформації.

У першій книзі «Жите і слова» 1896 року І. Франко повторив публікацію тексту листа в тому ж обсязі, як він був опублікований у «Зорі», з відмінностями синтаксису і правопису окремих слів. Публікуючи листа, письменник мав у руках рукописний оригінал, який докладно описав, на відміну від сказаного в «Зорі», що лист «по скопюванню подаємо в повній основі». При повторній публікації уточнено, що Т. Несторовичева доводиться внучкою Григорієві, а не Маркіянові Шашкевичу, як це помилково можна зрозуміти зі фрази «Зорі» «внука покійного крилошанина Шашкевича». Ця публікація листа увійшла до серії публікацій документів з 1848 року під загальною назвою «Матеріали і уваги до історії австро-руського відродження 1772–1848», яку систематично поповнював І. Франко у кожній книзі свого видання.

До публікації письменник додав таку передмову, підписану «Др. Ів. Франко»: «Між рукописами, що лишили ся по пок[ійному] Григорію Шашкевичу, раднику міністеріальнім і каноніку капітули перемиської і зберігають ся у его внучки пані Тереси Никоровичевої в Перемишлі, находить ся також один автограф Маркіяна Шашкевича а власне слідуєчий его лист до брата Антона. Лист сей не має ані дати, ані підпису, написаний на піваркуши звичайного грубого, сірого паперу, зложенім в четверку; адреса не заховала ся. Лист сей писаний польською мовою і відносить ся до справ чисто родинних, та про те здасть ся нам важним для характеристики поета і его відносин до своєї рідні. З листу сего віє певний сум, та зараз бачимо, що писав його чоловік побитий долею, та незламний у своїйх чутях синівської любови для матери, чесности та правости в відношенню до людей. О кілько знаємо з родинної традиції, причиною написання сего листу було те, що брат Маркіянів Антін, котрому не вело ся в гімназії і котрий через те причинював матери багато гризоти, в кінці покинув школу і пристав до війська в початку 1839 р. Маркіян отсим листом кликав його, щоби вернув назад, та Антін не послухав сеї ради, лишив ся при війську і дослужив ся до ранги капітана. Друкуючи сей лист складаю щире спасибі теперішній его властительці, Вп. пані Т. Никоровичевій, за ласкавий дозвіл зняти з него копію і за уділені міні пояснення» [12, с. 29].

Процес роботи над переддруком дав поштовх до початку листування з Т. Несторович. Хронологічно перший лист перемишльської діячки до письменника датований аж 22 червня 1896 року. З цим листом (№ 1) авторка надсилає І. Франкові для публікації переписку її діда з поляком урядником при львівській бібліотеці Оссолінських Олександром Юліаном Камінським, а також уточнює датування листа Маркіяна Шашкевича до брата. Перший матеріал з надісланої переписки – лист-послання Г. Шашкевича «До пана Юліана Олександра Камінського, що називає себе приятелем народу, у Львові» 1848 року був опублікований з такою Франковою передмовою «Від

Вп. Пані Тереси Несторовичевої в Перемишлі одержали ми збірку недрукованих доси матеріалів до нашої історії новітніх часів, що заховали ся між паперами її пок. діда о. Григорія Шашкевича. Є се переважно листи писані до него людьми видними в нашій новій історії, як еп. Спір. Литвинович, о. М. Малиновський і др. Ті листи походять з років 1858–1859 і доторкають ся майже виключно справи заміни руської азбуки на латинську, про що тоді йшли урядові перетрактації. Писань самого Гр. Шашкевича в тій справі (крім тих, які опубліковані в брошурі «Die ruthenische Schprach- und Schrift- Frage in Galizien» 1861), поки що не маємо, хоча нам зроблено надію, що одержимо їх відписи. З писань о. Гр. Шашкевича найцікавіші ті, що походять із 1848 року, коли автор їх був парохом в Угринові коло Станіслава. Публікацію тих многоважних документів до історії нашого нар. розвою починаємо отсим посланієм Гр. Шашкевича до польського патріота Юліана Олександра Камінського, що був урядником при бібліотеці закладу Оссолінських у Львові» [5, с. 216]. Публікація матеріалів про Григорія Шашкевича, надісланих Т. Несторович, була продовжена в наступних числах журналу за 1896 рік: у п'ятій книзі зокрема опубліковано також лист О. Прокопчица до Г. Шашкевича та взаємне листування Г. Шашкевича з Камінським [6].

Отримавши через знайомого священика Миколу Осідача публікацію листа М. Шашкевича до брата у «Житі і слові», Т. Несторович у наступному листі, датованому 18 липня 1896 року (№ 2) описує Франкові детальніше долю Маркіянового брата й уточнює зроблену у публікації помилку щодо вказання її прізвища як «Никорович» замість «Несторович». Доля Антона Шашкевича зацікавила письменника і він ще додатково засягав у кореспондента інформації: лист перемишльської кореспондентки, орієнтовно датований серпнем-жовтнем 1896 року (№ 4), свідчить про інтерес І. Франка до родинних зв'язками Антона Шашкевича з Шашкевичами з Лолина, особистого життя сербського капітана.

Відповіддю на запит про обставини навчання Антона в семінарії став лист Т. Несторович, який орієнтовно датуємо осінню–початком зими 1896 року (№ 5). У ньому відсутній нині початок тексту: мабуть, разом із вказаними у листах правками Т. Несторович він став основою опублікованого в останній книзі свого журналу за 1896 рік допису «Поправки й додатки». В дописі, зокрема, йшлося: «В справі листу М. Шашкевича до брата Антона, опублікованого у нас V, 30 подаємо деякі подробиці, котрих уділила нам ласкаво Впов. Пані Тереса Несторовичева з Перемишля. Лист писаний був на весні 1839 р., бо тоді Антін Шашкевич вступив до війська. З війська він не вернув уже ніколи до Галичини, оженив ся з якоюсь Сербкою чи Хорваткою, горячою патріоткою, котра виховала дітей на Сербів. Один син Антона Шашкевича є полковником а другий інженером у Славонії. По руськи вони не вміють ані слова і тільки один із них як поручник був якийсь час у Галичині, у Львові. Що до студій Антонових, то він скінчив гімназію і вступив був до духовної семінарї, та в 1839 р. мусів покинути єї задля політичних причин. Які се були причини, докладно незвісно, та треба тямити, що в тих часах досить було мати якусь заборонену книжку троха поступовійшого змісту, щоби бути прогнаним із семінарії» [29, с. 504].

З виходом у світ у грудні 1896 року поетичної збірки «Зів'яле листя» І. Франко надіслав її перемишльській кореспондентці з дедикацією. Т. Несторович у листі з

початку 1897 року подякувала письменникові за книжку «як найдорожчу памятку» (№ 6).

Попри літературні справи, основною сферою в епістолярному діалозі між І. Франком та Т. Несторович було суспільно-політичне життя Галичини, в оцінці якого вони були опонентами: Т. Несторович мала виразно москвофільські переконання, а письменник на шпальтах преси того часу гостро критикував діяльність москвофілів. У «Політичній хроніці», опублікованій у II книзі «Життя і Слова» 1896 року, І. Франко дав оцінку вічу галицьких москвофілів з угорцями, що відбулося 21 липня 1896 року на кордоні Галичини і Угорщини: «Мадяри поставили там якийсь памятний стовп, а на его відслоненє прибули крім угорських мадяронів також непрошені два “репрезентанти” з Галичини: один урядник, про которого не знаємо, чи він русин чи Поляк і парох зі Скольного о. Мартинків, щирий приятель і шкільний товариш д[обродія] Маркова. Сей шановний отець, хотячи запрацювати на вино і папрікаш, котрим приймає гостей, плів “іменем галицьких русинів” смалені дуби про добре сусідство русинів з Мадярами. Вже то наш Рутенець як у себе дома не має що йісти і піде до сусіда, де стіл заставлений, не жалує языка ані спини ані чести. Гей, скільська Громадо, та скиньте ся що неділі о. Мартинкову на бутельку вина та на пів ліктя ковбаси, щоби сидів дома і не потребував чужим людям очи дерти і руське імя поганити!» [27, с. 156]. Зазначимо, що цей епізод відбувався в період гострої конфронтації між галицькими українцями та угорцями щодо закарпатських українців: приховуючи поневолення українців на цій території, угорці всіляко декларували свою ліберальність і миролюбність до них. Своє обурення цими брехливими деклараціями галичани висловили протестом «І ми в Європі», опублікованим в пресі [11] (в тім числі на сторінках п'ятої книги «Життя і слова») 1896 року і підписаним чисельною групою галицької української інтелігенції, серед якої й І. Франко. У листі до письменника, орієнтовно датованому кінцем липня 1896 року, Т. Несторовичева здивована такою цинічною, на її думку, Франковою оцінкою подій: «Ви самі пересвідчені, що т[ак] з[вана] “москвофільська партія” не препоручали о[тцеві] Мартинкові заступати, а тим менше – промавляти іменем до Мадярів, котрих ненавидит, яко найгіршого врага русинів і вообщє Славян. [...] що одиниця при залишку межи знакомими скаже яку дурницю, за тоє не отвiчає ціла партія» (№ 3). З останнім І. Франко у відповіді, очевидно, не погодився і в наступному листі (№ 4) Т. Несторович ще раз обґрунтовує свою думку, при чому визнає радикальну партію такою, що обстоє інтереси свого народу, а народовців, очолюваних О. Барвінським, – ні.

Протягом 1896 року І. Франко п'ять разів (8 січня, 7 квітня, 11 липня, 11 жовтня, 20 жовтня) брав участь у селянських вічах у Перемишлі як представник радикальної партії [32, с. 121–122; 33, с. 87–90]. Виступи ці стали підставою до участі письменника у виборах до державного австрійського парламенту навесні 1897 року.

Для проведення цих виборів, відомих своїми несправедливістю та надужиттями, було утворено Краєвий руський комітет виборчий, складений з духівництва, інтелігенції, міщанства та селянства Галичини на зібранні 29 грудня 1896 року. Склад комітету був переважно народовський і москвофільський, а відтак об'єднання названих політичних сил в один виборчий блок набував щораз реальніших обрисів. Газети «Галичанин»

та «Діло» того часу публікували низку злобних наклепів на І. Франка, який буцімто за ціну особистих благ (здобуття доцентури в університеті тощо) примирився зі суперниками й урядом, поставивши особисті інтереси вище народних. Про склад Краєвого комітету І. Франко різко висловився у статті «Як я став казенним радикалом» [30], спростувавши водночас і наклепи проти себе. Франкові нападки на москвофілів обурювали Т. Несторовичеву, про що вона зізналася у листі з початку 1897 року (№ 6).

На зборах у Перемишлі 4 лютого 1897 року було виставлено кандидатуру І. Франка з четвертої курії по округу Перемишль–Мостиська–Доброміль–Підбуж, а також з п'ятої загальної курії по округу Перемишль–Мостиська–Рудки–Самбір–Дрогобич–Підбуж. За результатами, у виборах по 5 курії, які відбулися 11 березня 1897 року у Перемишлі І. Франко набрав 78 голосів, а у виборах до 4 курії, які відбулися 16 березня отримав у тому ж місті 80 голосів. Т. Несторович належала до тих, що підтримували Франкову кандидатуру, про що зізналася у листі з початку 1897 року (№ 6). Однак кандидатура І. Франка не пройшла.

У перебігу виборчої кампанії І. Франко поклопотався надіслати своїй Перемишльській знайомій публікацію статті «Поляки і Русини» німецькою мовою у часопису «Die Zeit». Вкінці травня – на початку червня 1897 року майже одночасно з'явилися дві Франкові публікації, яким судилося відіграти визначальну роль у світогляді та житті письменника: у віденській газеті «Die Zeit» надрукована стаття «Поет зради», присвячена творчості А. Міцкевича, а в окремому виданні прози польською мовою «Obrazki galicyjskie» побачила світ передмова «Дещо про себе самого». Перша публікація позбавила І. Франка заробітку у польській пресі Львова й обернула проти нього всю польську суспільність, друга – зробила його зрадником в очах псевдопатріотів і викликала розчарований подив між українською суспільністю. Останні два листи Т. Несторовичевої цілком присвячені Франковій передмові «Дещо про себе самого». Їх авторка не зрозуміла моральної висоти сповіді письменника і сприйняла їх так, як посполита частина української суспільності: письменник, знаний суспільний діяч, в дуже невдалий історичний час обернувся проти свого народу, виявився лицеміром і зрадником. Листи пересипані співчутливими і гнівними риторичними питаннями, через які Т. Несторович намагається зрозуміти причини такого вчинку свого кореспондента (№ 8).

У наступному листі від 12 червня 1897 року Т. Несторович повідомляє І. Франка про те, що не продовжила передплати на «Житє і слово», втративши до нього симпатію, а також через незгоду з тенденцією і мовою видання. Та основну частину листа все ж продовжують грікі роздуми над Франковою передмовою (№ 9).

Дев'ять листів Тереси Несторович до І. Франка друкуємо вперше зі збереженням правопису, лексики, синтаксису оригіналу. У пропонуваних листах авторка називає себе «Тересою Несторович», так іменуємо її в цій публікації, всупереч поширеному в наукових джерелах «Тереза Нестерович». Вважаємо, що більш прийняте нині латинізоване ім'я «Тереза» є іншим, ніж більш українське і самостійне ім'я «Тереса». У розмашистому і нелегкому до відчитування почерку Т. Несторович окремі слова не вдалося відчитати (особливо в німецькомовних виразах), тому на їх місці у квадратних

дужках курсивом безпосередньо в тексті вставляємо позначку: [...слів нрзб.]. Біля окремих слів, правильність відчитування яких становить сумнів подано в тексті позначку [?]. Переклад іноземних цитат, виразів подається в посторінкових виносках, коментарі – вкінці тексту всіх листів. Орієнтовне датування, виведене на основі змісту листів, проставляємо курсивом у квадратних дужках на початку кожного листа. В кінці вважаю приємним обов'язком подякувати за допомогу у відчитуванні автографів листів Романові Гораку, а за уточнення і переклад німецькомовних виразів, уступів тексту – кандидатові мистецтвознавства Северинові Тихому.

ДОДАТОК

Листи Тереси Несторович до Івана Франка

№ 1

Въ Перемышли 22 / 6 1896

Многоуважаемый Господинъ Докторъ!

Въ заключеню посылаю Вамъ переписку моего дѣда съ Каминскимъ¹. По содержанию судить есть она интересна. Быть може що не отповѣсть совсѣмъ тенденціи Вашего «Житя и Слова» и Вашому собственному убѣждению але яко образокъ рускихъ отношеній зъ 1848 года повинно найти мѣсце въ Вашомъ журналѣ. Мило менѣ донести Вамъ що листъ Маркіяновъ писано на веснѣ 1839 года, понеже тогда братъ его Антонъ вступилъ до войска².

С почтениемъ Несторовичева

ИЛ. – Ф. 3. – № 1610. – Арк. 259–260.

№ 2

Тарнфвъ дня 18 / 7 1896

Ласкавый Господинъ Докторъ!

Выѣжджаючи до Тарнова получиламъ отъ Осѣдача³ «Житя и Слово», не знаю однакожь, чи онъ и для мене одно число получилъ; я бо вкremo жадного не получиламъ отъ Васъ. Зашла маленька ошибка що до Антона Шашкевича. Фнѣ по укoнъченю гімназії вступилъ до семинарії Богосл[овської] во Львовѣ. На другимъ роцъ былъ замѣшанный въ дѣла тогдашней ревулюції (1839) и будучи проскрибованный на листу тыхъ питомцовъ котрыхъ мали быты прогнани изъ семинарії, не чекаль срока и утѣкъ на весну до войска. – Що до моего имени то рѣчь не важна, а не конъче простовати. Зналисьте мене за мало щобы розрѣжнити Несторовичъ отъ Никоровичъ подъ которымъ то именемъ получиламъ першій Вашъ листъ. Если возможно то прошу спростовати послѣ поданихъ датъ біографіи Антона⁴.

С почтениемъ

Несторовичева

ИЛ. – Ф. 3. – № 1610. – Арк. 299–301.

№ 3

[Орієнтовно кінець липня 1896]

Многоуважаемый Господинъ Докторъ!

Дуже ся дивую що Вы чоловік, котрый має дуже добрый переглядъ въ тенденціяхъ и напрамахъ политики поєдинокихъ партіі рускихъ, могли помѣстити «въ политической хронѣцѣ»⁵ Житя и слова статью котра не отвѣтила рамамъ того журнала. Вы сами пересвѣдчени що т[ак] з[вані] «москвофільска партія не препуручали о[тцеві] Мартинковѣ»⁶ заступати а тѣмъ меньше промавляти именемъ до Мадяровъ котрыхъ ненавидить яко найгоршого врага русиновъ и вообще Славян. Що о[тець] Март[инків] єсть школьнымъ товаришемъ Маркова⁷ то еще за слабкой аргументъ бо школьна лава не гарантуєть ровномішленности, чого доводомъ надлучшимъ єсть органъ Маркова котрый все выступає протовъ Мадярфвъ.

А що одиниця при залишку межи знакомими скаже яку дурницю, за тое не отвѣчає цѣла партія. Не єсть Вамъ тайною що власне та окричана партія одна котра снисходительна для Вашой и изъ котрой багато радикаловъ еи рекрутує т[о] є[сть] людей бажаючихъ просвѣщенія селянъ и ихъ поднесеня морального и економичного но въ дусѣ рускимъ, але не интернациональнымъ.

О тѣмъ всѣмъ Вы знаете такъ добре якъ всѣ котри хочуть знати. Непонятный для того менѣ той цинизмъ съ якимъ выступаєте противъ Вашихъ братьей. Съ почетомъ

Несторовичева

ИЛ. – Ф. 3. – № 1633. – Арк. 19–22.

№ 4

[серпень – жовтень 1896 р.]

Многоуважаемый Господинъ!

Безъ сомніня що дѣла мерзкіи въ родѣ тоаста о М[артинкова] треба піатновати, чого и Марковъ передъ Вами не залишилъ въ статіи Гал[ичанина], до думаю що цѣлу партію робити отвѣчальною не можно, котра має своѣ идеи такъ добре якъ и народовцѣ, а котра зъ нихъ лучша то може лишъ будучность показати. Я в чуда не вѣрю и такъ само не вѣрю щобы гадка сепаратичная где колись усуществалася. Признаю, що радикали може найбільше стоять въ защитѣ своего народа его правъ и гордости нар[одної] но извѣнѣтъ Г[осподин] Докторъ о народовцяхъ годѣ те сказати, бо Барв[інський]⁸ и его сателити не багато отодышли отъ М[артинківа] котрый словомъ свой народъ запродавъ а они дѣломъ доѣли досить всѣхъ⁹. Залишимъ въ конці тѣ ссоры котри не ведутъ до нѣчого, а стараймо ся дѣлати вполно, хотя тамъ, где наши думки сходни.

Шашкевичи въ Лолинѣ не были сынами кап[ітана] Шашкевича а священника котрый померъ въ Львовѣ¹⁰, и знаючи дуже мало своего стрыя не могла Вамъ точно о его судьбѣ зкзати тѣмъ больше що Кап[ітан] не верталь никогда до Галичини оженившись съ Сербкою въ Будинѣ, загорѣлой патриоткой, котра выховала дѣти на сербовъ, з котрыхъ одинъ єсть пулковникомъ при штабѣ а дрогый инженеромъ въ Словеніи. Не умѣють они и слова по руски и в Гал[ичині] оденъ лишъ яко поручникъ и то во Львовѣ перебуваль. Переступление политичное Ант[оневича?] не потрбно такъ трагично

брати, бо разомъ съ нимъ покѣнуло семинарию багато, но лишилось въ Галичинѣ.

ІЛ. – Ф. 3. – № 1633. – Арк. 23–26.

№ 5

[Осінь-початок зими 1896 р.]

[...]старчило быти въ посѣданю книжокъ поступовихъ абы быти прогнанимъ изъ Семѣнаря о чѣмъ може Вамъ каждый современныкъ из р. 1839 сказать.

Думаю що не маєте причини менѣ не повѣрити тѣмъ больше що часть кореспондуюча съ сыномъ Ант[она] маламъ случаность довѣдатися о всѣхъ подробностяхъ.

Думаю такожъ що не посудите мене о якимсь родѣ покриванья слабшихъ стороннихъ кровняковъ, бо такі добре якъ выджу ихъ у себе и у моихъ и покривати булобы що француз каже *une lâcheté*. [?]

Не гадайте такожъ изъ опубликованья тихъ всѣхъ коресп[онденцій] хотѣламъ моеи родинѣ [*1 слово нрзб.*] пустити, а що рѣшиламъ ся до того то лично Окун[евському]¹¹ завдячити котрый думалъ тѣмъ послужити справѣ народной.

С почтеніемъ Несторовичева наилучшимъ доказомъ якъ менѣ ходитъ о сполученя всѣхъ партый есть, що не только обок «Житя и Слова» но повѣрыламъ ворожей прессѣ тѣ кореспонедції.

ІЛ. – Ф. 3. – № 1610. – Арк. 271–272.

№ 6

[перший квартал 1897]

Всепочтенный Господинъ Докторъ!

Сердце руске все чутке! Отъ наилучше доказательство я и Ваша книжка, котрусые менѣ прислали и то с дедикацією¹². Я на васъ була дуже гнѣвна и то не безъ причины, Ваше выступленя противъ вспфльного Комитета¹³, Ваше грубе выражения въ Житю и Словѣ, Ваше вороже (часомъ нѣчимъ не умотивоване) ворожбицтво взглядомъ становиска т[ак] з[ваних] москвофилфвъ въ Комитетѣ¹⁴, все те разомъ скрайно мене огорчило на васъ. Мы всѣ тутъ ничего не бажали якъ выдѣти Васъ заступникомъ народа в Вѣдни¹⁵, старалась о тое щобы цент[ральный] Комитетъ безвзглядно на Ваше поведеня не ставиль жадного иного кандидата, мы днесъ насупротивъ факту що Вы перепали стоично сумно и безрадно, мы сердцемъ и душею съ Вами, а Вы?

Днесъ Вы книжку шлете въ хвилѣ колимъ була гадками при Васъ думаячи о Вашей будучности и ... мфй гнѣвъ *herzlos in alle Winde*¹⁶. Я Ваше «зівяле листя» набула вже отъ Осѣдача, теперъ куплену отпродамъ, а гроши Вамъ одошло, а Вами прислану книжку задержу якъ найдорожчу памятку.

Въ томъ [*2 слова нрзб.*] горѣ выборъ Теофила и Ярославича¹⁷ едино для насъ отрадою.

Решта сами (даруйте) [*2 слова нрзб.*]. Охримовичъ¹⁸!!!!

Для Осѣдача стараюсь о мѣстце во Львовѣ. Жаль менѣ его. Подъ такою прессею не можъ було инакше и нимъ зробити. Я теперъ оттята совѣмъ отъ живше пульсуючого житя ри бракъ Ос[ѣдача] даєсь менѣ вже немало чувствовати.

Если буду въ Львовѣ то позволю собѣ заглянути до Васъ и лично подякувати за Вашу память о приклонной Вамъ

Тересѣ

ИЛ. – Ф. 3. – № 1633. – Арк. 27–31.

№7

[до кінця квітня 1897]

Всепочтенный Господинъ Докторъ!

Днесъ получиламъ «Die Zeit» и якъ сообщае редакция Вы велѣлы менѣ то гасло прислати за для статѣ «Polen und Ruthenen»¹⁹. Не знаю якъ Вамъ подякувати за Вашу для мене увагу, но есмь въ маленькомъ клопотѣ. Абоноватись на тую газету не могу, артикуль г. Ярославича²⁰ не доконченый а конецъ слѣдуе в другомъ числѣ і не знаю теперь чи звернутись до Редакціи съ прошеніемъ о прислания менѣ слѣдующого числа чи послати належныи гроши до Редакціи чи звернути газету. Вы будете такъ чесни дати менѣ меленке поясненя. – Книжку «Зовяле листя» купилъ г. Татковскій. Переказомъ ровнчасно отсилаю гроша. – У насъ ничъ нового. Товариство рускихъ дѣльниковъ и Мѣщанъ «Зоря», що доперва завязане розвиваеь надъ сподѣваня; люде котри забули що суть Русинами зачинають пробуждаться, ходять до «Касина» и дуже горди зъ того. Мусите знати що майже жаденъ не умѣе по руски ани читати и писати и длятого мусить ся певного рода школа завести. Цѣла та Зоря то овочъ трехъ безсонныхъ ночей. Богъ Морфей²¹ часто менѣ невѣрный, но за той Winternachttraum²² дуже ему вдячна. До теперь маю бз членовъ. По великоднихъ Святахъ отбудеся посвященя прапора²³ и eine Haupthet[д] г[e]²⁴, котра состоити буде въ офмѣ що зѣдуть ся делегати «Зорѣ» львовскои, стрыйскои и Коломыйскои, а если удасть ся то зааранжую танцовальный вечеръ для «Красного пола» и правдивихъ «зорничокъ». Хочу мати переглядъ межи молодими дѣвчатами котри будутъ могли быти менѣ помочни при основаніи пріютовъ для дѣтей т. е. рускихъ.

Жму сердечно Вашу руку

Тереса

ИЛ. – Ф. 3. – № 1610. – Арк. 261–264.

№ 8

[Орієнтовно травень – початок червня 1897 р.]

Ласкавый Пане!

Моимъ негодованямъ я не въ силѣ нанести на Вамъ кару на яку Вы заслугуете. Васъ покараетъ народъ, Васъ покараетъ той мужикъ котрый вчера прійшолъ и сказалъ «за того мы терпѣли, за того по тюрьмахъ сидѣли?». На то Вы марнуете Вашъ талантъ щобы въ ворожихъ польскихъ книжкахъ на свое гнѣздо плювати? Припустѣмъ що Вы прави що у насъ нѣтъ людей якихъ Вы хотите. Скажите а що Вы? Чи для того що они бѣдни столѣтьями згнетени Вамъ свободно ихъ оклеветати передъ врагомъ. Щожъ цѣлый «Валленродизмъ» на супротивъ Вашего поступку? Тамта измѣна мала шляхотныи цѣли; а Вы? Опамятай ся чоловічче! Зачѣмъ малисьте тую ганьбу на Вашъ народъ нанести было перекреститися, сказати «arape satanas»²⁵.

Ваши спостереження моглисьте висказати всѣмъ Русинамъ але передъ ворогомъ насъ оплювати не вольно Вамъ. Мимохфдъ зачислилисьте себе сами межи тыхъ котрыхъ кленете. Якъ дивитися теперъ ворогови въ очи? Если власний наилучший сынъ русской неньки сынъ наплювавъ ей въ очи. Часъ Вамъ надати собѣ наприязнь [?] и не перекидати ся изъ табора въ таборъ, часъ стати чоловѣкомъ на котрого характерѣ можна Русинамъ полагадати. –

Кара для Васъ тяжка изъ «Der Dichter des Verrathes»²⁶ и «Nieco o sobie samym»²⁷ ровnocześnie появилось. Мають теперъ поляки подвойне оружя противъ Васъ чи и на жаль противъ насъ. Вы можете сказати, що я не въ правѣ Вамъ се писати, но если Вы менѣ прислали книжку и въ дописцѣ просите щобъ Васъ не клеймыла есмь въ правѣ Вамъ откровенно сказати щомъ по Васъ чогось подобного не надѣялась и що право приличности заборонюють менѣ висказати все то що чувствую. Що въ родинѣ дѣ ся, вара чужому, ворогови знати, то моя засада. –

Не будьте упрямы а думайте надъ томъ въ який способъ моглибсьте без ганжу кажу [*1 слово нрзб*]. Тяжко се буде «бо ничъ такъ челоуѣка не каляє якъ чорнило».

Бѣдни Вы не завидую Вамъ!

Несторовичева

ЛЛ. – Ф. 3. – № 1610. – Арк. 261–270.

№ 9

Перемышль 12 / 6 1897

Почтенный Господинъ Докторъ!

Еслибы я Васъ за крайного зрадника тримала у котрого *Malz und Hopfen verloren*²⁸ не былабъ до Васъ ани першій разъ ани теперъ писала, бо и моя честь тому супротивилабы ся и жаловалабымъ часу котрий менѣ дорогій. – Шкода менѣ Васъ, шкода Вашои дѣяльности на поли литературномъ и ддятого не могламъ равнодушно принять Вашъ необузданный артикуль. Закидъ менѣ здѣланный Вами що навѣтъ не читаламъ Вашего передослова естъ совсѣмъ неслушній. Перечитала его не разъ а багато разовъ и хотѣла Васъ оправдати передъ собою, передъ другими а годѣ. Що разъ горше враженя робило. Не перечу що Вы може пишучи не подумали яке то свѣтло кине на Васъ, писали що Вамъ на гадку прійшло, толковали послѣ своего чувства забуваючи що не коньче кождій мусить подѣляти Вашу гадку и чувство «*C'est le son qui fait la chanson*»²⁹. Але же лучше щобъ ся было не родило то больше сѣмъ правда. Щобъ Вы знали якъ ляхи видають панѣ тую статью в очи И щожб на се сказати? Такъ говорить Русинь! Литератъ, чоловѣкъ котрого уважали за патриоту за борця за права народни, съ котрымъ ся числили? Но и Вы однимъ потягомъ пера здерли всѣ иллюзии и показались яко интернаціональ «*quasi ein Übermensch von anno 2500*»³⁰. Не перечу що быти чоловѣкомъ, больше стоитъ Русина, Поляка и иншихъ але теперъ при такихъ обстоятельствахъ чижъ можна намъ Русинамъ быти такими а то в хвилѣ коли жита народне пробудилось въ всѣхъ верствахъ суспольности? Ддячего сили отбрати? ддячего згадувати на минушность погану и мерзку коли лучше Вамъ, пану пера ислова двигнути духа, розбудити спячихъ, вдунути жита въ замерзшихъ. Якъ чудна Ваша мисія! Чомъ ей не сполнить? Чомъ силу Вашои

горячої мови уживаєте на такь погану цѣль якь вытягнення нашихь слабостей, мерзкости перед forum ворога нашого? Скажить менѣ Докторъ до чого Вы стремили пишучи тую гидкость? тажъ прецѣнь зналисте що хосна она намъ Русинамъ не принесе. Тутешный староста Ляникевичъ сказаль: Czekam i doczekam się adresu gdzie kerynnego od Rusinyw cem przeskadzal wyborowi Franki, bo przecierz zdemaskowal się i pokazal jak “Kocha Rusinyw»³¹. Ну а щожъ отвѣтити?

Не думайте Докторъ що стою подь якимъ вияніємъ и що судъ мой былъ менѣ суггестіонований. Перше що я нискимъ не говориламъ о тои статѣ зачѣмъ Вы менѣ єи прислали, а друге що належу до тыхъ женщинъ котри безкритично жадного суду анѣ мнѣнія не приймають. Видно Вы совсѣмъ мало мене знаєте. –

Истинно «Жите и слово» одослаламъ и то вже другое число а то изъ той причини що не есмь заабонована и якъ давнѣйше Осѣдачови говориламъ абоноватись не буду задля браку симпатіи для то издавництва, сї котримъ тенденціями и языкомъ (котрого не розумѣю по части) не гожусь. Одно число задержаламъ (передьпоследне для артикулу про мого дѣда). За тоє число должнамъ ще Вамъ.

А сколько пригадаю собѣ писаламъ: «та книжка выйшла въ тяжкой для Васъ хвилѣ» т[о] з[начить] ровнчасно съ Dichter der Ver[rathes], такъ що Поляки и Русини выдать въ васъ своего врага.

Конецъ концемъ um ein berühmter Mann zu helfen³² dann einen [2 слова нрзб.] zu fühlсам passiert muss man einem profilierten Dichter³³ [1 слово нрзб.] und sein bluteigenes Volk³⁴ [1 слово нрзб.] Nur der Denker³⁵, а дневники не перестануть четкими и тостими букавами выписувати Ваше имя Im einen gunsaehnlichen Erfolg³⁶. Неразъ беру «зовяле листья» и думаю собѣ якъ могъ той чоловікъ котрий зъумѣлъ выдати изъ себе такъ багати чувства, любити и на паперѣ умерти навѣтъ но але все умерти изъ любви до одиницѣ, если онъ не любить своего русского загалу. – Щожъ мы винні що межи нами суть И. Ф. котри не знаютъ що есть «esprit de corps»³⁷ або его нечють своимъ поступованиямъ. Суть хвилѣ а властиво было гдемъ ся Вами дорожила а навѣтъ любила и тогда сказала що Вы упряма дитина и поеть на вскрозь ein negativer Geist und sogar destruktiver³⁸, але... що еслибъ кто задалъ собѣ працѣ и то до того покликанный, вложилъ въ ту працю цѣле свое сердце и душу цѣлу, то завелъ бы Васъ тамъ где схоче.

Може ошибаюсь. Я Васъ мало знаю. Знаю изъ Вашихъ творовъ та дѣлъ а ти «рожнообразни». Одно полно сердца и розуму, въ другихъ ани того ани сего. Направду що Вы бѣдни! Мусите ся на мене гнѣвати!

Н.

ЛЛ. – Ф. 2. – № 1610. – Арк. 379–390.

КОМЕНТАРІ:

¹ Йдеться про лист-послання «До пана Юліана Олександра Камінського, що називає себе приятелем народу, у Львові» 1848 року, о. Григорія Шашкевича, тоді – пароха в Угринові біля Станіслава, до польського патріота, урядника при бібліотеці закладу Осолінських у Львові Юліана Камінського. Це послання І. Франко надрукував спочатку у «Зорі» [9], а потім в «Житі і Слові» [5]. Григорій Шашкевич (1809–1888) – двоюрідний

брат Маркіяна Шашкевича, греко-католицький священник, посол до Галицького Сейму (1870–1876). Закінчив Львівську духовну семінарію, з 1833 року – адміністратор у Черлениці на Городенщині, з 1835 року – парох Угринова біля Станіслава. З 1849 року Г. Шашкевич – почесний крилошанин митрополичої капітули, згодом (1848–1856) – дійсний радник міністерства освіти і віросповідань. У 1858–1865 роках був ректором Віденської духовної семінарії, а потім парохом кафедрального собору у Перемишлі, архіпресвітер Перемиської єпархії.

² *Шашкевич Антін* (1817–1875) – молодший брат М. Шашкевича, фольклорист, офіцер австрійської армії. В гімназійні роки захоплювався польськими підпільними рухами і за конспіраційну діяльність був притягнений до кримінальної відповідальності. Навесні 1837 року став новиком у Добромильському монастирі, а 1839 року залишив монастир і вступив до армії. Брав участь у придушенні угорської революції 1848 року. У Пешті познайомився зі своєю дружиною й, одружившись з нею 1850 року, залишився в Угорщині. Мав 5 дітей. Зробив військову кар'єру, служив капітаном полку піонерів у Пешті, а відтак дослужився до чину майора. Мав маєток в Будимі (тепер це західна частина угорської столиці – Будапешту). Лист Маркіяна Шашкевича до брата Антона опубліковано з передмовою І. Франка [12].

³ Йдеться про Миколу (Николая) Осідача (1867 – Рік смерті за Д. Блажейовським; 1902, за некрологом (Галичанин. – 1902. – № 279. – 14 (27) грудня. – С. 3) – 1910) – греко-католицький священник, висвячений 1893 року. Працював асистентом в Ляшках Довгих біля Ярослава (1893–1895), адміністратором у Поздзячі Перемиського деканату (1895–1896) та Дрогомишлі Яворівського деканату (1896–1897), потім парохом у Дрогомишлі (1897–1902).

⁴ «Никоровичевою» І. Франко назвав Т. Нестрович у передмові до публікації листа Маркіяна Шашкевича до брата Антона [12, с. 29]. Окреме уточнення про долю Антона Шашкевича опубліковане: [29]. Передрук: [26, с. 18].

⁵ Йдеться про публікацію: [27] В останньому абзаці публікації розповідається про віче галицьких москвофілів угорцями, що відбулося 21 липня 1896 року на кордоні Галичини й Угорщини у Верецьких. Дивись про це також: [21].

⁶ *Мартинків Володимир* (1851–1904) – греко-католицький священник, висвячений 1876 року. Працював асистентом у Вербилівцях на Рогатинщині (1876–1878), а з 1879 у Сколе на Стрийщині, де був адміністратором (1879–1880), парохом (1880–1904). Попри те, працював у Стрийському деканаті віце-деканом (1883–1888), адміністратором (1893–1895) та деканом (1895–1904).

⁷ *Марков Осип* (1849–1909) – журналіст-москвофіл, редактор субвенціонованого російським урядом часопису «Пролом» (1881–1882) і часописів подібного спрямування: «Новий пролом» (1883–1887), «Червоная Русь» (1888–1891), «Галицька Русь» (1891–1892) та «Галичанин» (з 1893 року) Газету «Галичанин» має на увазі авторка листа в цьому реченні.

⁸ *Барвінський Олександр* (1847–1927) – педагог, історик, громадсько-політичний діяч, посол до австрійського парламенту (1891–1907), до Галицького Сейму (1894–1904). Ідеологічний і політичний керівник народовського табору, політичний опонент І. Франка.

⁹ Схожу думку І. Франко висловив у статті О. Барвінського в «Правді» про П'ятий з'їзд радикальної партії [28]. На підставі публікації І. Франка подаємо орієнтовне датування листа.

¹⁰ Йдеться про родину Миколи Шашкевича (1813–1864) – рідного брата Маркіянового. Він був вихованцем Богословського факультету Львівського університету і Львівської духовної семінарії. Після висвячення 1838 року, працював у Мізуні Долинського повіту (1839–1840), Монастирчанах Богородчанського повіту (1840–1842), а з 1842 по 1864 роки був парохом церкви св. Миколи у Лолині. Потім виїхав до Львова, де несподівано помер від апоплектичного удару. (Про його родину див.: [2, с. 16–25]). У нього теж був син Антон (1847–1931), який став прототипом Франкового оповідання «Звичайний чоловік». Мабуть, у листі І. Франко запитував чи не цей Антон Миколайович ріднею з «капітаном Шашкевичем» – рідним братом Маркіяна.

¹¹ *Окуневський Теофіл* (1858–1937) – адвокат, посол до Галицького Сейму (1889–1900, 1913–1914) і Австрійського парламенту (1897–1900). Родом з відомої родини на Гуцульщині, випускник юридичного факультету Віденського університету. Член-засновник Русько-української радикальної партії, а в 1899 – Української національно-демократичної партії. Бургомістр Городенки (1898), за ЗУНР – комісар Городенківського повіту.

¹² Йдеться про збірку «Зів'яле листя», яка вийшла в світ у грудні 1896 року [33, с. 88], а у січневій 1897 року книзі «Житє і слова» опублікований анонс (авторецензія) видання («Житє і слово», т. VI, кн. 1, с. 95). На цій підставі датуємо цей лист.

¹³ Йдеться про Краєвий руський комітет виборчий, складений із духовництва, інтелігенції, міщанства та селянства Галичини на зібранні 29 грудня 1896 року, що покликаний був проводити вибори до державної ради. Про його заснування, відозвув про діяльність і список його членів див.: [24].

¹⁴ «Грубе вираження» і «вороже ворожбицтво» про москвофільську партію містить стаття І. Франка «Як я став “казенним радикалом” (Замість політичної хроніки)» [30]. Стаття була реакцією письменника на об'єднання народовців («Русько-католицького Союзу») та москвофілів у єдиний передвиборчий блок (що знайшло своє втілення у формування Краєвого руського комітету виборчого), а також відповіддю на злобні наклепи москвофільського «Галичанина» (у публікаціях [18; 23; 19] з наміром дискредитувати І. Франка, який, мовляв, за ціну особистих благ примирився з «Русько-католицьким Союзом» і урядом, поставивши особисті інтереси вище народних.

¹⁵ На виборах до парламенту навесні 1897 року І. Франко кандидував від радикальної партії з четвертої курії по округу Перемишль–Мостиська–Добромиль–Підбуж, а також з п'ятої загальної курії по округу Перемишль–Мостиська–Рудки–Самбір–Дрогобич–Підбуж. Кандидатура І. Франка не пройшла.

¹⁶ Безсердечний на всі вітри (нім).

¹⁷ Обое виграли вибори і стали послами до державної ради у Відні. Теофіл Окуневський кандидував по округу Коломия–Надвірна–Богородчани–Косів–Снятин–Городенка. Ярослав Роман (1862–1938) – випускник Коломийської гімназії та слов'янського факультету львівського та Віденського університетів. Після завершення

університету працював викладачем гімназії в Коломиї. З 1888 року вступив і навчався на медичному факультеті Краківського Ягеллонського університету, 1894 року здобув звання доктора медицини. 1890 року разом з І. Франком був співзасновником Радикальної партії, активно співпрацював з журналом «Народ». З 1905 року працював стоматологом у Станіславові. На виборах 1897 року кандидував по округу Борщів–Заліщики–Чортків–Гусятин–Теребовля–Скалат.

¹⁸ *Ксенофонт Охримович* – учитель Дрогобицької гімназії, шкільний інспектор, який обирався депутатом і маршалком Дрогобицької повітової ради. Бургомістр Дрогобича, посол до Галицького сейму (1877–1907), австрійського парламенту (1885–1900), член Крайового відділу у 1907–1908 роках. На виборах до парламенту 1897 року кандидував від Стрия.

¹⁹ Йдеться про німецькомовну статтю І. Франка «Поляки і русини», опубліковану в «Die Zeit» (1897. – № 131. – 3 квітня. – С. 1–4; № 132. – 10 квітня. – С. 20–21).

²⁰ Згаданий «артикул г. Ярославича» – це стаття «Поляки і русини», яка належала І. Франкові, але на прохання письменника в німецькій («Die Zeit») та українській [34] пресі публікація була підписана «Др. Роман Ярославич». У справі авторства див.: [25, 116].

²¹ Морфей – у грецькій міфології крилате божество, яке, приймаючи різні людські форми, являється людям у сні – фактично, божество сну. Невірність Морфея в цьому контексті є метафорою для виразу безсоння авторки листа.

²² Сон зимової ночі (нім). Гумористичний парафраз на назву п'єси Шекспіра «Сон літньої ночі».

²³ Великдень 1897 року припадав на 28 квітня. Посвячення прапора товариства «Зоря» в Перемишлі відбулося 4 (16) травня 1897 року. Про це: [22; 17; 7; 8; 20].

²⁴ Головна гетера (нім). Гетера (гр. hetaira – подруга, коханка) – у Древній Греції освічена незаможна незалежна жінка, яка перебувала на утриманні покровителя. Гетери брали участь у суспільному житті: в їхніх домах збиралися політичні діячі, мистці, поети і т. д. Іноді гетерами називали куртизанок, повій. Судячи з дальшого контексту листа, вираз вжито в гумористичному значенні.

²⁵ Геть, сатано (лат.).

²⁶ Йдеться про статтю «Поет зради», опубліковану у № 136 газети «Die Zeit» від 8 травня 1897 року, с. 86–89. Цього ж року у Варшаві стаття була надрукована польською мовою і видана окремою брошурою.

²⁷ Йдеться про статтю «Дещо про себе самого», опубліковану польською мовою під наведеною назвою як передмова до збірки «Obrazki galicyjskie» (Львів, 1897).

²⁸ Втрачені хміль і солод (нім.).

²⁹ Звук, який творить пісню (франц.).

³⁰ Ніби Надлюдина з року 2500 (нім.).

³¹ Чекав і дочекався грубої відповіді від Русинів, що я перешкоджав виборові І. Франка, бо прецінь здемаскувався і показав як «любить русинів» (польс.).

³² Щоб допомогти знаменитому чоловікові (нім.).

³³ Занадто чуттєво проходить слід видатного поета (нім.).

³⁴ І його кровного народу (нім.).

³⁵ Тільки мислитель (нім.).

³⁶ В успіху, увінчаному лавром (нім.).

³⁷ Дух тіла (франц.).

³⁸ Дух негативний і навіть деструктивний (нім.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Відозва // Діло. – 1896. – № 127. – 7 (19).06. – С. 1. – Підписано: Шеховичева Михайлина, предсѣдателька товариства, Несторовичева Тереса, предсѣдателька комітету фестинового.
2. Горак Р. Лолин / Роман Горак. – Львів : Ліга-Прес, 2009. – 44 с.
3. Горак Р. Задля празника. У сутінках / Роман Горак. – Київ : Радянський письменник, 1989. – 373 с.
4. Горак Р. Шашкевичі (До питання родоводу о. Маркіяна Шашкевича) / Роман Горак // Шашкевичіана (нова серія) / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Ільницький (відпов. ред.), В. Горинь, Ф. Стеблій (заст. відпов. ред.) та ін. – Вип. 1–2. – Львів; Броди; Вінніпег, 1996. – С. 175–193.
5. До історії 1848 року. I. Jak świat światem... // Житє і Слово. – 1896. – Кн. III. – С. 216–221.
6. До історії 1848 року. II. З повного серця // Житє і Слово. – 1896. – Кн. V. – С. 368–372.
7. Дописи «Дѣла». З Перемишля // Діло. – 1896. – № 158. – 16 (28).07. – С. 1.
8. Дописи. Изъ Перемышля (Освященіє прапора «Зори») // Галичанинъ. – 1897. – № 107. – 13 (25).05. – С. 2.
9. Записки, вістки і замітки. Лист Маркіяна Шашкевича // Зоря. – 1893. – № 22 – 15 (27).11. – С. 442.
10. Зъ Перемишля пишуть намъ // Діло. – 1897. – № 96. – 30.04 (12.05). – С. 3.
11. И мы в Европѣ // Діло. – 1896. – № 148. – 4 (16) липня. – С. 1–2; № 149. – 5 (17) липня. – С. 1.
12. Матеріали і уваги до історії австро-руского відродження 1772–1848. XII. Лист М. Шашкевича до брата Антона // Житє і Слово. – 1896. – Кн. 1 – С. 29–30.
13. Николович Я. [Гнатів Я.] Закувала зозуленька ой під Черленицев / Ярослав Гнатів. – Львів : Апріорі, 2013. – 436 с.
14. Новинки. Заходом товариства «Рускихъ Женщинъ» въ Перемышль // Діло. – 1896. – № 263. – 23.11 (4.12). – С. 3.
15. Новинки «Зоря» // Галичанинъ. – 1897. – № 98. – 2 (14).05. – С. 3.
16. Новинки. З Перемишля пишуть намъ // Діло. – 1896. – № 149. – 5 (17).07. – С. 2. – Підписано: Шеховичева Михайлина, предсѣдателька товариства, Несторовичеві Тереса, предсѣдателька комітету фестинового.
17. Новинки. Изъ Перемышля // Галичанинъ. – 1897. – № 97. – 1 (13) 05. – С. 3.
18. Новинки. «Казенный радикаль» // Галичанинъ. – 1896. – № 283. – 20 грудня 1896 (1 січня 1897). – С. 3.
19. Новинки. Отъ д-ра Франка // Галичанинъ. – 1897. – № 2. – 3 (15) січня 1897.
20. Новинки. Посвященє прапора «Зорѣ» въ Перемышли // Діло. – 1897. – № 107. – 13 (25).05. – С. 3.
21. Новинки. Руській священикъ на мадярской парадѣ // Діло. – 1896. – № 153 – 10 (22) липня. – С. 3.

22. Новинки. Товариство ремісників и мѣщанъ «Зоря» в Перемишлі // Діло. – 1897. – № 96. – 30.04 (12.05). – С. 3. – Підписано: Іванъ Кадикъ, предсѣдатель, Гавр. Дзьоба, секретар.
23. Новинки. «Туда стежка в горохъ!» (Галичанинъ. – 1896. – № 287. – 25 грудня 1896 (6 січня 1897)). – С. 3.
24. Оповѣщенє // Діло. – 1896. – № 286. – 21 грудня 1896 (2.01.1897). – С. 1.
25. Спис творів Івана Франка за перше 25-літє єго літературної діяльності. 1874–1898 / Зладив М. Павлик. – Львів, 1898. – 127 с.
26. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах Т. 54 / Іван Франко. – Київ : Наукова думка, 2011. – 1214 с.
27. *Франко І.* Політична хроніка / Іван Франко // Житє і Слово. – 1896. – Кн. II (за август). – С. 155–156.
28. *Франко І.* Політична хроніка / Іван Франко // Житє і Слово. – 1896. – Кн. 4. – С. 309–317.
29. *Франко І.* Поправки й додатки / Іван Франко // Житє і Слово. – 1896. – Кн. VI. – С. 504.
30. *Франко І.* Як я став «казенним радикалом» (Замість політичної хроніки) / Іван Франко // Житє і слово. – 1896. – Кн. 6: За декабрь. – С. 473–500.
31. *Шашкевич М.* Повне зібрання творів / упорядник і редактор М. Шалата. – Дрогобич : Коло, 2012. – 560 с.
32. *Якимович Б.* Перемишль у житті і творчості Івана Франка / Богдан Якимович // Перемишль і Перемиська земля протягом віків / під редакцією С. Заброварного. – Перемишль–Львів, 2001. Вип. 2: Видатні діячі Перемищини. – С. 120–136.
33. *Ярема Я.* Хронологія життя і творчості Івана Франка / Яким Ярема. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 240 с.
34. *Яросевич Р.* Поляки і русини / Роман Ярославич // Житє і слово. – 1897. – Т. VI. – Кн. 3. – С. 177–190.

Стаття надійшла до редколегії 06.10.2018

Прийнята до друку 12.10.2018

**FRANKO ARCHIVE PUBLICATIONS
OF SHASHKEVYTCH FAMILY IN TERESA NESTOROVYCH'
FRANKO EPISTOLAR COLLECTION**

Yakym HORAK

*Ivan Franko Lviv National Memorial Museum,
150–152, I. Franko Str., Lviv, Ukraine, 79011,
e-mail: yakym.horak@gmail.com*

The article deals with Ivan Franko's relationships with Teresa Nestorovych of Peremyshl, the granddaughter of statesman and clergyman Grygoriy Shashkevych. Owing to the contacts with the scion of Schasckevych family, Franko published in *Zycie & Slovo* magazine Markiyan & Grygoriy Schachkevych epistolar collection. Apart from publishing of Schsachkevych family letters, T. Nestorovych expressed keen interest in writer's public and political career. The relationships of Ivan Franko & T. Nestorovych, extant in epistolar archive of Peremyshl, were shortlived because of their political discordance. The collection

of T. Nestorovych I. Franko letters are published for the first time for scientific purpose with the archive rubrication appended.

Keywords: Markiyan Schachkevych, Grygoriy Schachkevych, Teresa Nestorovych, Zycie i Slovo magazine, Peremyczl, Zorya Society, Moskho-Philistic movements, Publications and Comments on the history of Austrian-Rus' Renaissance of 1772–1848, Authobiography.